

καὶ τὸ θρίαμβο. Ὕμνος μεγαλοφάνταστος καὶ προφητικὸς μαζί. Σὲ μιὰ θριαμβευτικὴ φράση βλέπουμε περήφανε, μεγαλόπρεπη τὴν Ἑλληνικὴ ψυχὴ, «τὴν ἀκατάλυτη ψυχὴ τῶν Σαλαμίνων», βλέπουμε κι' ἀστράφτει τὸ «σπαθὶ τῶν Ἑλλήνων», τὸ νικηφόρο, τὸ πολιτισμένο, πὺ δὲν ζυριεῖ γιὰ νὰ σκλαβώσῃ, πὺ περνᾷ σὰν ἀρχάγγελου ρομφαίᾳ καὶ

«Λαοὺς ἀνασταίνει».

Μὴ δὲν ἀλήθευεν ἡ προφητεία ;

* *

Ἄς μὴν κατηγορηθῶ πὺς ἡ μελέτη μου αὐτὴ εἶνε γραμμένη ἀπάνω στὸν τόνο τοῦ θαυμασμοῦ ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη. Πὺς δὲν γίνεται παρὰ νάχῃ καὶ ψεγάδια τὸ ἔργο. Μπορεῖ. Ὅμως αὐτὸ δὲ μ' ἐνδιαφέρει. Χρέος ἔχουμε ὅσοι γνωρίσαμε ἓνα ἔργο καὶ χαρήκαμε τὶς ὁμορφιές του, ν' ἀνοίξουμε γι' αὐτὲς τὰ μάτια τῶν ἄλλων κι' αὐτοὶ νὰ μπορέσουνε νὰ τὶς χαροῦνε. Ὁ θαυμασμὸς εἶνε σὰν τὴν ἀγάπη, εἶνε κι' αὐτὸς ἓνας ἔρωτας, ὅχι τυφλὸς ὅπως τότε θέλει ἡ πρόληψη, μὰ πὺ ἀνοιχτομάτης ἀπὸ κάθε κρυάδα κι' ἀδιαφορία, γιὰτὶ μὲ τῆς ἀγάπης τὸ χρυσὸ κλειδὶ ἀνοίγουν οἱ πὺ ἀπόκρυφες καὶ διπλομανταλωμένες θύρες, καὶ ξεσκεπάζονται θησαυροὶ πὺ θάμεναν αἰώνια κρυμμένοι στὴν ψυχρὴ λογικὴ, πὺ μονάχα ἀπὸ χτυπητὰ ἐξωτερικὰ σημάδια γυρεύει νὰ βγάλῃ συμπεράσματα γιὰ ἓνα ἔργο, καὶ μένει κοφῆ στὴς συγκρίνησις τοὺς παλμοὺς καὶ στὴς διαίσθησις τὶς ἐώτερες ἀποκαλύψεις.

Ἐνα ἔργο εἶνε μεγάλο ἀπὸ τὶς ὁμορφιές καὶ τὶς χάρες του πὺ ρίχνουνε στὴ σκιά τὰ ψεγάδια. Καὶ στὰ πὺ κοσμοξάκουστα ἀριστουργήματα θὰ βρεθῇ κάποιος ν' ἀνακαλύψῃ ἐλαττώματα. Ὅμως μ' αὐτὸ τίποτα δὲν καταφέρνει. Ἡ ὁμορφιά μένει πάντα «μὴ ἀ χ α ρ ἄ ε ἰ ς τὸ ν α ἰ ὠ ν α» ὅπως τὸ ἐκίρηξεν ὁ Ἄγγλος ποιητὴς¹. Χαρὰ σ' ἐκείνον πὺ ἔχει μάτια νὰ τὴν ἰδῇ.

ΑΥΡΑ ΘΕΡΟΥ

ΡΑΜΠΙΝΤΡΑΝΘ ΤΑΓΚΟΡ²

Ἀπὸ τὰ Ἰαμαλάϊα στὸ Νεπάλ κι ἀπὸ τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανό, κατὰ μῆκος τοῦ Γάγγη τοῦ ἑπτὰ φορὲς ἱεροῦ καὶ τοῦ μεγαλόπρεπου Βραμαπούτρα, στὶς πεδιάδες τῆς Βεγγάλης, ἓνας ἄνθρωπος ἔδωκε τὸ μελωδικὸν του ὄνομα στὸν αἰῶνα πὺ ζοῦμε. Τραγουδᾷ καὶ πενήντα ἑκατομμύρια ἀπὸ τοὺς σύγχρονους του ἐπαναλαμβάνουν τὰ ποιήματά του μ' ἀγάπη καὶ θαυμασμό· μιὰ ὀλόκληρη φυλὴ πὺ ἡ φρόνησί της εἶναι βαθειά καὶ ἀρχαία, ὅπου τὸ κάθε τι εἶναι ἐπιστῆμη καὶ σοβαρότητα, ὅπου τὰ τρισπανάρχαια δόγματα περνοῦν ἀπὸ πατέρα σὲ παιδὶ ὅπως τὸ φῶς τῶν ἱερῶν λυχαριῶν, μὰ μυστηριώδικη φυλὴ γιὰτὶ κράτησε τὸ σέβας τῶν προγόνων καὶ τῶν παραδόσεων, ὅταν σὲ μᾶς ὅλα εἶναι ἀκαταστασία, ἀνηγόρευσε ἓναν ἄνθρωπο Θεό. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶναι ὁ Ραμπιντρανθ Ταγκόρ.

Ἐπάρχει κάτι τὸ θαυμάσιο καὶ ζωηρὰ ἐκπληκτικὸ στὸ λαὸ αὐτόν, πὺ τὸν 20⁰ αἰῶνα τὸν βαφτίζει μὲ τὸ ὄνομα τοῦ μεγαλῆτερου του ποιητῆ. Καὶ δὲν εἶναι παράδοξο, τὴν ὥρα πὺ ἀρχίζει σὲ μᾶς νὰ μουχρώνει, νὰ βλέπει

¹ KEATS : A thing of beauties is a joy for ever.

² PRIX NOBEL 1913.

κανείς τις Ἰνδίες, κοιτίδα τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς σκέψης, νὰ δίνει στὴ Δύση μαθήματα νεότητος καὶ ἐνθουσιασμοῦ; Γῆ αἰώνια ἔφορη, ἀστήρευτος χυμὸς, ἄσωτη καλωσύνη, πηγὴ καλοκάγαθης διαφάνειας— «τὸ φῶς ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ ἔρχεται» ὅπως εἶπε ὁ Λευκάδιος Χέρον.

Ἄλλ' ὅτι γιὰ τις Ἰνδίες εἶναι ἡλιος, γιὰ μᾶς δὲν εἶναι παρὰ τὸ γλυκοχάραμα μιᾶς αὐγῆς. Ἡ αὐγὴ, τὸ μήνυμα τῆς ἡμέρας, ὑπόσχεση εἶναι καὶ προπάντων ἐλπίδα. Ἡ ἡμέρα πλοῦσια εἶναι σὲ εὐεργεσίες, γιὰτὶ μητέρα εἶναι τῆς δράσης· τί θὰ μᾶς φέρει ἡ ἡμέρα ποὺ γλυκοχαράζει;

Θᾶναι τέλος πάντων ὅτι περιμένομε; Δύσπιστοι τώρα εἴμαστε γιὰτὶ ἓνας βαθὺς πόθος ἀνεκπλήρωτος πάντα μᾶς γεννᾷ τὸ φόβο καὶ τὴ δυσπιστία στὸ διπλανό μας: οἱ μπλαζέδες μένουν ἀνίκανοι νὰ ἱκανοποιήσουν τις ἀνάγκες ποὺ ἔχουν μέσα τους καὶ ποιὸς λίγο ποιὸς πολὺ ὅλοι μας εἴμαστε μπλαζέδες.

Πίσω κυττάζομε γιὰτὶ δὲν ἔχομε ἐμπρὸς μας φῶς, γιὰ νὸ συγκρατήσομε τις ἀχτίνας ποὺ πεθαίνουν, καὶ ὅσο αὐτὲς ἀποτραβιοῦνται, τόσο ἡ δίψα μας γίνεται πιὸ διάπτωρη καὶ οἱ ἐπιθυμίες μας σφοδρότερες. Παλεύομε; ἡ πάλη εἶναι ἀναγκαῖα στὴν ὑπαρξὴ μας καὶ περιμένομε. Τόσοι ἀγῶνες καὶ τόσες πίκρες ἔκαμαν νὰ φανερωθῆι σὲ μᾶς μιὰ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη ἀνταμοιβῆς· μὰ ἡ ἀναμονὴ ἦταν τόσο μεγάλη ὥστε ἐγεννήθηκε ἡ ἀνησυχία, ἀδερφή τῆς ἐλπίδας.

Μὲ τὸν Ραμπιντρανάθ Ταγκόρ, λένε πὸς μιὰ νέα περίοδος ἀνοίγεται στὴ φιλολογία. Μὰ πόσες φορὲς δὲν μᾶς ὑποσχεθῆκανε νέες ἐποχές: Χρειάζεται θάρρος γιὰ νὰ τὸ ἐπιβεβαιώσῃ κανεὶς, ὅταν δὲν πραγματοποιηθῆκανε τόσες προβλέψεις. Ἐν τούτοις, ἓνα σκοτεινὸ ἐνστικτο δυνατώτερο ἀπὸ τὸν ἐπιπλαστο σκεπτικισμό μας, θᾶθελε νὸ ξεπεταχτεῖ καὶ νὰ δώσει ἐλεύθερο δρόμο στὸν ἐνθουσιασμό. Κᾶτι τὸ ἀπέραντο ποὺ ἐνυπάρχει σ' αὐτὸ τὸ ἴδιο καὶ στίς συνέπειές του, θὰ φανερωθῆι σὲ μᾶς. . . Ἀλοίμονο, δὲν πιστεύομε πιά στίς ἀποκαλύψεις, ὄχι γιὰτὶ μᾶς ἀπάτησαν ἢ γιὰτὶ γελαστήκαμε, μὰ γιὰτὶ μᾶς στερήσανε ὀλότρελα αὐτῶν. Κι' αὐτὸ καρπὸς ἀναμονῆς. Γιὰ δῆτε: ἡ ἀναμονὴ μᾶς ἔφτειασε ὅπως εἴμαστε, ἀδύνατους, δύσπιστους καὶ ἐγωϊστάς· ἡ ἀναμονὴ ἦταν τόσο μεγάλη ὥστε ἔγινε ὅλη μας ἡ ζωὴ— ἓνα ἄς περιμένομε.

Κι' ἐν τούτοις, ὅτι καὶ ἂν λένε, μ' ὅλη τὴν ἀμφιβολία καὶ τις ἐπιφυλάξεις ποὺ ἡ συνήθεια ἐπαρασχεύασε, ὑπάρχουν πράγματα ἀνεπίδεκτα συζήτησης: μιὰ ἄγνωστη πνοὴ νεότητος καὶ δροσερότητος ἀνεβαίνει ἀπὸ τὰ περιβόλια ὀπουτραγουδᾷ ὁ Ραμπιντρανάθ· τόνοι ἀσυνήθιστου βᾶθους μᾶς ἐγγιζουν καὶ αἰφνίδια μᾶς καταλαμβάνουν· ἓνας νέος ρυθμὸς ἀρμονίζει τις σκέψεις· ἓνα ἀμυδρὸ φῶς ἀχνὰ διαγράφεται: εἶναι ἡ αὐγὴ.

* *

Δὲν ἠμποροῦμε ἐμεῖς οἱ Εὐρωπαῖοι νὰ ἐννοήσομε ποιά ἠμπορεῖ νὰ εἶναι ἡ δημοτικότητα τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ, τοῦ ἀκόμη νέου, συγγραφέα τεσσάρων τόμων ποιημάτων. Δεκαετηθια ἡμερῶν ἦταν σπουδαῖος. Ἡ κατεύθυνση τῆς ζωῆς του ἀρμονικῶς διαγράφηκε σὰ μιὰ ἀνιούσα καμπύλη. Νέος ὑμνεῖ τὴ φύση τὰ ἄνθη καὶ τις εὐωδίες: 25 ἡμερῶν γράφει τὰ ὠραιότερα τραγούδια τῆς ἀγάπης, ὕστερα ἀπὸ τὸν Καταχαριτισαγάρα: Ἡ σκέψη του μεστώνεται καὶ ἡ φωνὴ του γίνεται πιὸ βαθειά. Ξελευτερωμένος ἀπὸ τις ἀνθρώπινες ἐξαρτήσεις ἐξυψώνεται ὡς τὸ θεϊκὸ ἀγνάντεμα· εἶναι ὁ ἅγιος ποὺ ζεῖ ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους· ἡ φωνὴ του ἀντηχεῖ πάνω ἀπὸ τὴ ζωὴ· νὰ γιὰτὶ ἓνας ὀλόκληρος λαὸς τοῦ ἔδωκε τὴν ἀγάπην του.

Τὸ ἔργο τοῦ Ραμπιντρανάθ Ταγκόρ εἶναι παγκόσμιο. Ὁλὸς ὁ ἀχανὴς

πανθεισμός τῶν Ἰνδιάνων ψέλνεται ἄρμονικὰ στοὺς θαυμάσιους στίχους του. Ἀκόμα καὶ στὰ πιὸ λεπτοδουλεμένα καὶ λεπτόλογα μέρη, στὰ πιὸ ξελαγαρισμένα αἰσθάνεται κανεὶς νὰ ρέουν ἄορατα καὶ βαθεῖα τ' ἀσυγκράτητα νάματα τῆς ἐσωτερικῆς πηγῆς. Μὰ δὲν εἶναι μονάχα ἡ Ἰνδιάνικη ψυχὴ ποὺ ἐκδηλώνεται σ' αὐτά, εἶναι κάτι ἄλλο : ὁ Ραμπιντρανάθ Ταγκορ εἶναι ἓνας ἄλλος Ἅγιος Φραγκίσκος Ἀσσίζης, ὁ πανθεισμός του ὅμως δὲν μοιάζει μὲ τὸν πανθεισμό τοῦ Μπαγκαβάτα Πουράνα ἢ τῶν ἀναριθμητῶν Βέντας· εἶναι ὁ διάπυρος πανθεισμός τῶν Fioretti καὶ τῆς ἀπέραντης ἐκείνης καλωσύνης ποὺ ἀναδεύει ἀπὸ τὸ μυστικὸ ἄρωμά τους. Ὁ μοναδικὸς θεὸς του εἶναι σάρκα, τὸν περιμένει καὶ τοῦ μιλεῖ.

— Κύριε, τοῦ λέγει, ἀφοῦ ἀγαπῶ αὐτὴ τὴ ζωὴ ξέρω πὼς θ' ἀγαπήσω καὶ τὸ θάνατο.

Δὲν εἶναι ὁ ἥρωϊκὸς πεσσιμισμὸς τῶν προγόνων του. Εἶναι ἡ ἐλπίδα ἢ ὀλότελα χριστιανικῆ ἐνός Ἀϊ-Γιάννη Ντε-λα-κρουά. Μία μεγαλόπρεπη εἰρήνη πλανιέται στὰ τραγούδια του : ἔχει τὴ βαθεῖα καὶ ἀνθρώπινη πίστη ὅπου δὲν ὑπάρχει ἀφηρημένη ἔννοια καὶ κούφια ρητορική. Οἱ στίχοι του κυλοῦν σὰν ζωντανὴ καὶ δροσερὴ πηγὴ. Τὸν ἀκούει κανεὶς μὲ ἔκπληξη γιατί εἶναι ἓνας ἅγιος ἄνθρωπος. Ἡ ψυχὴ τοῦ Ραμπιντρανάθ εἶναι καθαρὴ σὰν τὸ κρύσταλλο καὶ τίποτε δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἐξιωθῇ μ' αὐτὴ. Τί θὰ ἐχρησίμευε ἐὰν περιέγραφε κανεὶς τὶς ιδιότητές του καὶ ἀνέλυε τὸ εὐρὺ πνεῦμά του : Τὰ πράγματα αὐτὰ δὲν περιγράφονται οὔτε ἀναλύονται, καθὼς κάθε τι ποὺ ἀγαπᾷ κανεὶς. Ὁ Ραμπιντρανάθ εἶναι ὄλος ἀγάπη γιατί εἶναι αὐτὴ ἡ ζωὴ. Ἡ καρδιά του ξεχειλᾷ νεῖατα, στρέφεται σὲ ὅλους ἐκείνους ποὺ τὸν ἐνοοῦν καὶ ἀδερφώνει τὴν ψυχὴ του μὲ τὴ δικήν τους. Τίποτα δὲν εἶναι ταπεινὸ, τίποτε δὲν εἶναι ἄσκημο, καταφρονητό, μιὰ ἀπέραντη καλωσύνη ἀπλώνεται στὸν κόσμον ἢ ἡ ἀνθρώπινη καρδιά πρέπει νάβῃ ἀρκετὰ μεγάλη γιὰ νὰ τὸν χωρέσει. Ὁ προσκυνητὴς ὁ ντυμένος μὲ τὸ τριχένιο ροῦχο, τὸ κοριτσάκι ποὺ ζητεῖ τὰ ροδοπέταλα τοῦ στεφανιοῦ τοῦ πολυαγαπημένου τῆς βασιληᾶ, ἢ δοῦλα ποὺ περιμένει τὸν ἐρχομὸ τοῦ κυρίου τῆς, ὁ ζητιάνος ποὺ περνᾷ, καὶ τὸ ἡλιοβασίλεμα ποὺ ἀνθίζει, τὸ καθεὶ ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ ἡ μορφὴ μιᾶς θείας ἀγάπης. Ἡ σκέψη τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ ρυθμὸς τοῦ κόσμου, μὰ ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ἐὰν σκέψη : ὁ Θεὸς εἶναι παρών, ὁ Θεὸς ἐκρυσσε τὴ πόρτα, τὴν τρομερὴ μκεῖνὴ νύχτα, ὁ Θεὸς θὰ ξαναεπιστρέφει πάλαι κοντὰ μας.

Ἡ ἀθωότητά του καὶ ἡ ἀπλότητά του τὸν πλησιάζουν στὴ φύση ὅπως τὰ μικρὰ παιδιὰ· ὁ Ραμπιντρανάθ ἔχει τὴν εἰλικρίνεια τοῦ παιδιοῦ, τὸ βάθος τοῦ σοφοῦ καὶ τὴν ταπεινοφροσύνη τοῦ ἁγίου.

«Θὰ σὲ σκεπᾶσω μὲ γκιρλάντες καὶ μὲ τρόπαια τῶν ἡττῶν μου. . . Θὰ σὲ περιμένω στὴ σκιά καὶ ὅταν θὰ σ' ἀρέσει, Κύριε, ἔλα σιγανὰ καὶ κάθησε κοντὰ μου».

Εἶναι ἄραγε ξένος αὐτὸς ποὺ μιλῶ, γιὸς ἐνός ἄλλου πολιτισμοῦ, μιᾶς ἄλλης φυλῆς; Δὲν θὰ τόλεγε κανεὶς. Κοντὰ μας βρίσκεται μὲ τὴ γλῶσσά του, τὶς ιδέες του καὶ τὴν καρδιά του. Ζεῖ ἀνάμεσά μας, τραγουδᾷ γιὰ μᾶς, ἢ ψυχὴ ἀνεβαίνει τόσον ὑψηλὰ ὥστε δὲν ἔχει πιά συνείδηση τῶν στενῶν ὁρίων, καὶ ὀλόκληρη ἢ γῆ γίνεται ἓνα μεγάλο περιβόλι ὅπου ἐκεῖ γελά καὶ κλαίγει μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ πουλιὰ—τοὺς ἀδελφοὺς του.